

מאי פירוש "סתמן", ומאי "פירושן" —

החידוש הוא בסיפא:

פירושן, היינו דהגוי קאמר במפורש "חייטים לבנים, שאני צריך אותם לעבודת כוכבים, למי!?"

אילימא, אם תאמר "סתמן" פירושו הוא דהגוי קאמר "חייטי חורתא", חטים לבנים, ואילו "פירושן", דהגוי קאמר במפורש "לעבודת כוכבים" —

ואם תשאל, פשיטא שאסור למכור לו, ומה משמיעה לנו המשנה?

ב-ד

לא יתכן לומר כן, כי לא סתמן צריכא למימר דמזבנינן, אין שום חידוש בדברי המשנה ש"סתמן" מותר למכור לו, כי רק "תרנגול לבן" שנינו שאסור, אבל חייטים, אפילו לבנים — מותר, ולא פירושן צריכא למימר דלא מזבנינן, אין שום חידוש בדברי המשנה שאם אומר במפורש שקונה אותם לצורך עבודת אלילים, שאסור למכור.

ולכן, לא יתכן לפרש כך את כוונת המשנה.

נתרץ כי "פירושן" איצטריכא ליה, הוצרכה המשנה להשמיענו. כי סלקא דעתך אמינא, היה עולה על הדעת לומר כי האי גברא גוי הזה לאו לעבודת כוכבים קא בעי, אינו קונה אותם לצורך תקרובת אלילים, כי הרי אין נהוג אצל הגוים להקריב חייטים, אלא אומר כך כי מיבק הוא דאביק בעבודת כוכבים. הוא קשור לאלילים, ואילו הוא היה מוכר איזה חפץ לגוי אחר לצורך אלילים, היה מוכר בזול, מרוב דביקותו באלילים, ולכן סבר, כי חיבי דהוא גברא, כמו שהוא עצמו אביק ביה קשור באלילים — כולי עלמא כל אנשי העולם נמו אביקו, גם מקושרים להם, ואומר לעצמו: אימא, אומר בשוק הכי "מי יש לו חטים לבנים לצורך אלילים", כי היכא דליתבו לי שיתנו לי בזול! ואכן אין לכו נתון לאלילים, ומותר למכור לו, קמשמע לך, באה המשנה להוציא מסברא זו, ולומר, כיון שבכל זאת הזכיר ל"עבודת כוכבים" — אסור.

אלא, יש לפרש, מה שאמרה "סתמן", היינו דהגוי סתם קאמר "חייטי", שהכריז "למי יש למכור חטים?", ואילו "פירושן" היינו, דהגוי מפרש וקאמר "חייטי חורתא", מכריז "למי יש למכור חייטים לבנים?" —

ובאה המשנה לחדש, מפני שמפרש ואומר "לבנים", לכן אסור אפילו בחטים. מכלל זה אתה למד, דתרנגול, המיועד לקנותו לתקרובת אלילים, אפילו באומר סתמן "תרנגול למי?", נמי לא מותר למכור לו את הלבן. וקשה על רבי זירא, הסובר שב"תרנגול סתם" מותר למכור לו את הלבן?

אחרי שלמדנו שבאופנים מסויימים מותר למכור לגוי תרנגול לבן, ובאופנים מסויימים אסור, מביאה הגמרא איבעיות של רב אשי בנדון זה.

ומתצינן: אמרי, לעולם הנכון הוא ש"סתמן" דקאמר "חייטי חורתא". ואמרה המשנה שמותר למכור לו, כי אין הגוים מקריבים חייטים, ורצונו בלבנים איננו משום אלילים. ואכן, אין בדין זה שום חידוש, אלא

בעי רב אשי: גוי האומר "תרנגול לבן קמוע אבר, למי יש למכור?" —

מהו למכור לו תרנגול לבן שלם? (6) —

וצדדי הספק הם: מי אמרינן, מדקאמר "קטוע" — לאו לעבודת כוכבים קבעי, אינו קונה אותו לצורך האלילים, מפני שהגויים אינם מקריבים מחוסר אבר —

או, דילמא יתכן לומר: איערומי קא מערים, שהגוי אומר כן בערמה, היות ויודע שאין הישראלים רוצים למכור לו תרנגול לבן, ולכן הוא מתחכם ואומר שהא רוצה קטוע

אבר, ביודעו שאין מצוי בשוק תרנגולים קטועי אבר, ויתנו לו "לבן שלם".

והאיבעיא לא נפשטה, וממשיך רב אשי:

אם תמצוי לומר, אם תפשוט ממשנה או מברייתא, או אפילו מן הסברא, שהאי, גוי זה איערומי הוא דקא מערים, יש להסתפק בבעיא אחרת: (7)

כשהגוי מכריז בשוק "תרנגול לבן למי?"

היות וביקש קטוע, או דילמא איערומי קא מערים.

7. הרשב"א מוסיף: אף אם נאסור בבעיא הקודמת באומר "קטוע", יש לומר שכאן מותר, מפני שאם יתנו לו "תרנגול לבן שלם", יראה הרואה ביד הגוי, ויש לחשוש שילמד מכך שמותר למכור לו תרנגול לבן, אבל כאן הרי רואה שלוקח גם שחור ואדום.

והרמב"ן מבאר: שבהאיבעיא הראשונה יש יותר סברא לומר שהגוי מערים, כיון שאין דרך העולם להקפיד דוקא על "קטוע", לכן מסתבר שהוא מערים.

והרמב"ן מביא גירסת רב האי גאון: אם תמצוי לומר כיון דאמר קטוע לאו לעבודה זרה קבעי.

פירוש, שלכן מבקש כן כדי שימכרו לו בזול, והיות שרוצה לקנות בזול, יש בכך הוכחה שאינו קונה לצורך עבודה זרה, כי לצורך עבודה זרה היה קונה אפילו בדמים יקרים. [יתכן כוונתו, שאם קונה בזול לא יקריבנו אפילו אם יהיה לבן שלם — כי בעיניו זה בזיון לאלילים].

ואם תפשוט את האיבעיא הקודמת, שמותר, עדיין יש לומר שבבעיא השניה אסור, כיון שאינו לוקח בזול.

6. הרמב"ן מפרש: מה שאמרה המשנה היתר למכור לו קטוע אבר, הוא רק לדעת רבי יהודה. אבל חכמים מחמירים ואוסרים. משתי סיבות, האחת, גזירה שמא לא יקטענו, והשניה, מפני הרואה, שרואה שהגוי מבקש "לבן" והישראל מוכר לו לבן, ואינו שם לבו לראות שהישראל קטע לו רגלו — לכן אוסרים חכמים. ורבי יהודה אינו חושש לכך. וכן סובר הרשב"א.

והריטב"א סובר: שאף חכמים מודים שמותר למכור לו קטוע אבר. והמשנה מתפרשת, שהם דברי "סתם משנה" לכל התנאים.

ולדעת הרמב"ן, בעית רב אשי היא אפילו לדברי התנא קמא. דעד כאן לא אסר התנא קמא אלא באינו מבקש קטוע, אז יש לחשוש לחששות הנ"ל, אבל אם מבקש במפורש "קטוע" לא שייכים חששות הנ"ל, ובא רב אשי לחדש שיתכן לומר חשש חדש, שמא מתכוין הגוי להערים.

ולדבריו, אם מבקש קטוע ומוכרין לו קטוע, בודאי מותר אף לדעת חכמים, שאין כאן שום חשש.

ולדעת הריטב"א, אם מוכרין לו קטוע, מותר גם לדעת חכמים וגם לדעת רבי יהודה, בין אם ביקש קטוע ובין אם ביקש שלם —

והאיבעיא היא: בין לדעת חכמים ובין לדעת רבי יהודה, אם מותר לבסוף למכור לו שלם,

"תרנגול לבן למי?" — ויהבו ליה שחור, ושקל, בין אם נותנים לו שחור, הוא לוקחו, ויהבו ליה אדום, ושקל, ובין אם נותנים לו אדום הוא לוקחו, יש להסתפק: מהו הדין? האם מותר מעתה למכור לו לבן? — [והאיבעיא היא לדעת רבי יהודה. כי לדברי חכמים, אם הזכיר "לבן", אסור למכור לו אפילו לבן בין התרנגולים]⁽⁸⁾.

וצדדי הספק הם: מי אמרינן, כיון דיהבו ליה שחור ושקל, אדום ושקל, יש מכאן הוכחה כי לא לעבודת כוכבים קא בעי, שאינו צורך אותם לעבודת אלילים.

או, דילמא, יתכן לומר, שבכל זאת איערומי קא מערים, עושה כן בערמה בידעו שיתנו לו גם לבן.

ומסקנת הגמרא: תיקו! שהאיבעיא לא נפשטה.

שנינו במשנתנו: רבי מאיר אומר: אף דקל

טב וחצב ונקלב [ונקלם] אסור למכור לעובדי כוכבים.

הגמרא מבארת דברי רבי מאיר.

אמר ליה רב חסדא לאבימי: גמירי, קבלנו מרבתינו דמסכת עבודת כוכבים דהיה שונה אותה אברהם אבינו — ארבע מאה פירקי חייין, היו בה ארבע מאות פרקים —

ואילו אנן — חמשה תנן חמשה פרקים שנינו במשנתנו, ולא ידעינן ואין אנו יודעים מאי קאמרינן, מה אנו אומרים! כלומר: רב חסדא מתלונן על חוסר הבנתו במסכת עבודה זרה!

וממשיך רב חסדא: ומאי קשיא, מה קשה לי? — הא דקתני, מה ששנינו במשנתנו: רבי מאיר אומר: אף דקל טב וחצב ונקלם אסור למכור לעובדי כוכבים —

והרי מכאן יש לדייק, כי דקל טב, רק דקל

8. כן כתב רש"י.

והתוס' כתבו שהאיבעיא היא אפילו לחכמים. רבי אשי מסתפק, שמתו אמרו חכמים שאסור למכור לו בין התרנגולים, אלא בשיש שם שחור ולבן ואומר "זה וזה", אז סוברים חכמים שמערים ואומר שניהם, ובעצם דעתו על הלבן —

אבל כשנותנים לו שחור ולוקחו, יש סברא לומר שאינו מערים, כיון שאינו יודע שיציעו לו אחרי כן ליקח גם לבן.

וביתר ביאור: רש"י ותוס' חולקים במחלוקתם הנ"ל [הערה 4] —

לדעת רש"י הטעם שאסרו חכמים ב"זה וזה", כיון דהזכיר בפיו "לבן" ודאי מערים, לכן הוכרח לפרש כאן שאיבעית רב אשי אינה

אליבא דחכמים, שאין לדבריהם ספק אף שקונה את הלבן בין התרנגולין, כיון שהזכיר "לבן".

אבל לדעת התוס' והראשונים, שחכמים אסרו כשאמר "שחור ולבן" משום שרוצה את שניהם האחד לאכילה והשני להקרבה, עדיין יש להסתפק במקרה דידן ש"מעשיו מוכיחים" שאינו קונה לצורך הקרבה, כיון שלקח את השחור בלבד, בעוד שאינו יודע שיתנו לו לבן. [ומוסיף הרמב"ן, שלכן אמר "לבן" — מרוב דביקותו לאלילים. וכנראה כוונתו, ששגור בפיו לומר כן].

וכן משמע בתוס' רבינו אלחנן שמחלוקת רש"י ותוס' תלויה במחלוקת הנ"ל.

וכתב הכסף משנה [פרק ט' מהלכות עבודת כוכבים הלכה ז'] שהרמב"ם ביאר את הסוגיא

זאת הועלתי לכם, **דכי אזלת התם**, כשתעלו לארץ ישראל, **אמרת להו: נקלם**, אם תאמרו להם "נקלם" **ולא ידעי**, לא יבינו בני ארץ ישראל מהו — **אמרת להו**, תאמרו להם "קורייטי", **וידעי**. ואז הם יידעו מהו, **וקא מחו לך**, ויראו לך את המין ההוא.

מתניתין

המשנה הזאת עוסקת בגזירה שאסרו חכמים למכור בהמות לגוים בכלל, בכל ימות השנה, כדי למנוע מכשול של חילול שבת בהשאלת או בהשכרת בהמה של ישראל לנכרי.

הגזירה היתה משום בהמות המיוחדות למלאכה, אך כשגזרו, הרחיבו חכמים את גזירתם אף לבהמות שאינן ראויות עתה למלאכה, ואין בהם חששות אלו.

על מכירת "בהמה דקה", כבשים או עזים, לא גזרו חכמים, היות ואינן עושות מלאכה כלל. אבל, היו מקומות שנהגו להחמיר ולא למכור להם בהמה, משום החשש שמא הגוים ירבעו את הבהמה, ודבר זה אסור לישראל באיסור לאו [כמבואר בפרשת אחרי, ויקרא יח כג], ואסור גם לבני נח ממה שנאמר [בראשית ב] "ודבק באשתו, והיו לבשר אחד". ודרשין, פרט לבהמה, שאין נעשין בשר אחד. ונמצא, שאם ישראל מוכר לגוי בהמה, הרי הוא מכשילו בעבירת רביעה של בהמה, ועובר הישראל על לאו של "לפני עור לא תתן מכשול". ובגלל

טוב הוא **דלא מזבנינן**, אותו אסור למכור. **הא דקל ביש רע** — **מזבנינן**, מותר למכור. ואיך יתכן לומר כן? **והא תנן שנינו לקמן** [יט ב]: **אין מוכרין להם בארץ ישראל שום דבר במחובר לקרקע**, משום שנאמר [דברים ז] "**לא תחנם**", ודרשין, לא תתן להם חנייה בקרקע של ארץ ישראל. וקשה על דברי רבי מאיר, האוסר רק בדקל טוב?

ומתצינן: **אמר ליה אבימי לרב חסדא**: מה שאסר רבי מאיר דקל, אין פירושו עץ דקל מחובר לקרקע, אלא **מאי פירוש דקל** — **פירות דקל טב**. ורבי מאיר אוסר למכור אותם לגוי, כי הגוים קונים אותם לצורך תקרובת אלילים.

וכן אמר רב הונא: פירוש דברי רבי מאיר הוא: **פירות דקל טב**.

הצב — **קשבא**. מין תמרים. או, מין עשב נאה.

נקלם — **כי אתא רב דימי**, כשהגיע מארץ ישראל לבבל, **אמר בשם רבי חמא בר יוסף**: **קורייטי**. מין פירות.

אמר ליה אביי לרב דימי: **תנן**, כשנינו: **נקלם** — **ולא ידעינן מהו**, לא ידענו לתרגמו, **ואת אמרת הגעת מארץ ישראל ואמרת לנו "קורייטי"** — **ולא ידעינן מהו**, ועדיין איננו יודעים מהו קורייטי, **מאי אהנית לן**, מה הועלת לנו בתירגומך?

אמר ליה רב דימי לאביי: **אהנאי לכו**, בכל

יהודה, משמע שהלכה כרבי יהודה. ועיין שם באבן האזל המבאר בדרך אחרת

כשיטת רש"י. ולכן פוסק כמו רבי יהודה, כיון שרב אשי שאל את האיבעות לפי דברי רבי

בהמות הראיות למלאכה.

רבי יהודה מתיר במכירת בהמה שבורה,
וטעמו יבואר בגמרא.

ובן בתירה מתיר במכירת סוס, לפי שאין
דרכו למלאכה, אלא לרכיבה, ולא אסרו
חכמים למכור אלא דבר שאם יעשו בו
מלאכה בשבת יעברו בו על איסור תורה.
אבל סוס, אף אם ירכבו עליו בשבת לא
יעברו על איסור תורה, כי איסור רכיבה הוא
רק איסור "שבות" מדרבנן. ולכן לא גזרו על
מכירת הסוס.

גמרא

נאמר במשנתנו לגבי מכירת בהמה דקה,
שהאיסור או ההיתר תלוי ב"מקום שנהגו",
ומשמע עתה לגמרא, שהדבר תלוי רק
במנהג הישראלים שבכל מקום ומקום. אך

החשש זה נהגו באותם המקומות להחמיר
ולא למכור לגוים אפילו בהמה דקה.⁽⁹⁾ אך
אין זה דין אלא מנהג, כי מסתמא אין הגוי
רובע את בהמתו כי בכך הוא מעקר אותה
מלדת, והוא חס על ממונו.

מקום שנהגו שם ישראל **למכור בהמה דקה**
לעובדי כוכבים, שהגוים שם לא נחשדו על
רביעה — **מוכרין.**

ובמקום שנהגו שלא למכור — **אין**
מוכרין.⁽¹⁰⁾

ובכל מקום — **אין מוכרין להם בהמה גסה,**
מפני חשש איסור חילול שבת. ואסור למכור
אפילו **עגלים וסייחים,** צעירים קטנים, על אף
שעדיין אינם ראויים למלאכה, כשהם
שלמין, ואף כשהם **שבורין,** שאינם ראויים
למלאכה. כי חששו חכמים, שאם יתירו
למכור בהמות שאינן ראויות למלאכה —
יבואו פשוטי העם "להחליף", ולמכור אף

את שיטת הרמב"ם.

אלא שיש מקומות שהחמירו לחוש לכך, ויש
מקומות שלא החמירו.

הרמב"ם כתב דין בהמה דקה ביחד עם דין
בהמה גסה בהלכות "שבת", ואילו היה הטעם
לאסור למכור בהמה דקה משום רביעה, היה
צריך לכתוב דין זה בהלכות "איסורי ביאה".

עיין בתוס', ריטב"א, מאירי, ר"ן על
הרי"ף ועוד.

10. כתבו התוס' בשם רבינו יהודה שהגוים
מתאים לכל בהמה ובהמה, לכן עובר הישראל
על "לפני עור", אף שיש לו לגוי בהמות משלו.
ולא שייך כאן ההיתר שלמדנו לעיל [ו] א'
שם הגוי יש לו בהמה להקרבה אין הישראל
עובר על "לפני עור". כי שם לא יקריב שתי
בהמות, ואילו כאן עובר על כל בהמה ובהמה.

9. כן כתב רש"י במסקנת הסוגיא. אך קשה, כי
מסקנת הגמרא היא שהגוי חס על בהמתו שלא
תיעקר, ואם כן, למה בכל זאת יש מקומות
שנהגו לא למכור?

ואכן רש"י במסכת פסחים [נג א] מבאר
שנהגו לא למכור בהמה דקה משום גזירה אטו
בהמה גסה. ומבאר שם הגאון רבי עקיבא
איגר, שרש"י מ'אין לפרש משום חשש רביעה,
מפני הקושיה הנ"ל, שהרי הסיקה הגמרא שהגוי
חס על בהמתו שלא לרובעה. ועיין שם שהאריך.
ויש לפרש את דברי רש"י כאן, שיש מקומות
שנהגו איסור למכור, כי חששו שאף על פי
שדרכו של הגוי לחוס על בהמתו, מכל מקום,
יש לחשוד שמא תגבר עליו תאותו וירבענה.

בהמה עם גוי אינו איסור מוחלט בכל מקום, אלא גם הוא תלוי במנהג המקום. ומנהג המקום תלוי במנהג הגויים ברביעת בהמות. ומה שאמרה משנתנו "מקום שנהגו למכור", הכוונה היא לכך שבאותו מקום אין הגויים חשודים על הרביעה, ולכן נהגו הישראלים שם למכור להם בהמות. ובאותו מקום אף מותר לייחד בהמת ישראל עם גוי. ואילו המשנה שאסרה לייחד בהמה עם הגויים, מדברת במקום שנחשדו על הרביעה, ובאותו מקום גם אסור למכור להם בהמה.

וכך הוא הכלל, לדברי רב: **מקום שהתירו למכור**, שלא נחשדו בו הגויים על רביעת בהמות, **התירו לייחד**. **מקום שאסרו לייחד**, כי נחשדו בו הגויים על רביעת בהמות, **אסרו למכור**. והיינו שיש מקומות ויש מקומות. יש שנחשדו על הרביעה, ויש שלא נחשדו.⁽¹¹⁾

ורבי אלעזר אמר: אף במקום שאסרו לייחד א-10
— **מותר למכור**.

ובשני דברים הוא חולק על רב: האחד, שהמכירה תלויה רק במנהג, ואין בה איסור, וכמו שמבואר בפשטות במשנתנו. והשני, שאיסור העמדה בפונדקאות אינו תלוי במנהג, אלא הוא איסור מוחלט, בכל מקום, וכמו שמשמע בפשטות במשנה דלהלן,

הגמרא מביאה משנה מהפרק הבא, שמשמע ממנה שכל הגוים בכל המקומות חשודים על הרביעה, ואם כן, צריך להיות אסור בכל מקום למכור להם אפילו בהמה דקה, כדי שלא להכשילם ברביעתה.

ודנה הגמרא: **למימרא**, מדברי המשנה משמע לומר, **דאיסורא ליבא**, שאין איסור מוחלט למכור בהמה לגוי, אלא רק **מנהגא הוא דאיבא**, מנהג יש בדבר, ולכן, **היבא דנהוג איסור**, במקום שנהגו לאסור — **נהוג**, יש לנהוג בו באיסור, ואילו **היבא דנהוג היתר**, במקום שנהגו להתיר — **נהוג**, יש לנהוג בו בהיתר.

ורמינהו סתירה לכך מהא דתנן [לקמן כב א], **אין מעמידין בהמה**, אסור להשאיר בהמה בלי השגחה **בפונדקאות** אכסניות לעובדי דרכים **של עובדי כוכבים**, **מפני שהם חשודין על הרביעה**.

ובמשנה ההיא לא נאמר חילוק בין מקום למקום, הרי שבכל המקומות נחשדו הגויים על הרביעה, ואם כן צריך לאסור בכל מקום למכור להם כדי לא להכשילם ברביעה, ואין הדבר תלוי במנהג הישראלים באותו מקום!?

ומתצינן: **אמר רב: גם האיסור לייחד**

זאת יצרו תוקפו. ועוד, שם מדובר שבפונדקאות נמצאות גם בהמות של גוים, ובאה המשנה להשמיענו שאינו עושה תועבותיו בבהמות של גוים, אלא אדרבה, מן הגוי כמוהו, שמכיר במעשיו, הוא מפחד, ואינו רובע אלא את של ישראל.

11. וכתב הריטב"א: [כנראה, שהוקשה לו, שאם כן, שמדובר במקום שנחשדו, מה משמיעה לנו המשנה שאסור לייחד? אם אסור למכור — אסור גם לייחד?]

המשנה ההיא באה להשמיענו, שהגוי חשוד לרובע בהמת ישראל, אף שיש סיבה להתיר מטעם שהגוי מפחד שמא יתפס כגנב, כי בכל